

Ключові слова: наочність, Maple, графік функції, методичний прийом.

Авторами проаналізована актуальність використання наглядності при преподаванні математических дисциплін. Разработаны методические приемы применения системы Maple к решению задач элементарной математики. Предложена процедура исследования функции на парность-непарность в среде Maple. Найден эффективный прием применения Maple при нахождении решений тригонометрических уравнений.

Ключевые слова: наглядность, Maple, график функции, методический прием.

Authors are analyse actuality of the use of evidentness at teaching of mathematical disciplines. The methodical receptions of application of the system Maple are developed to the decision of tasks of elementary mathematics. The offered procedure of research of function is on an un-pair in the environment of Maple. The effective reception of application of Maple is found at finding of decisions of trigonometric equalizations.

Keywords: evidentness, Maple, chart of function, methodical reception

УДК 37.013 (075.8)

ББК 74.00 я73

Н.Є. Мойсеюк
м. Вінниця, Україна

СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТІСНОЇ ПОЗИЦІЇ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ: ПРОБЛЕМИ І МОЖЛИВОСТІ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Особистість у нашій країні законодавчо визнана основною цінністю освіти. Відповідно, у «Концептуальних засадах розвитку педагогічної освіти в Україні та її інтеграції в Європейський освітній простір» стверджується, що метою розвитку педагогічної освіти є формування педагогічних працівників, здатних здійснювати професійну діяльність на демократичних і гуманістичних засадах, реалізувати освітню політику, як пріоритетну функцію держави, що спрямовується на розвиток та самореалізацію особистості [5, с.2].

Соціально-економічні умови, що склалися в Україні у першому десятилітті ХХІ століття, значною мірою актуалізують проблему розвитку особистісної позиції педагога – його точки зору, сталого якісного стану особистості, який відображає не тільки її ціннісне ставлення до явищ дійсності, а й відповідні дії (С. Рубінштейн, В. Мясіщев).

У своїх якостях і діяльності педагог віддзеркалює тенденцію суспільного прогресу. Будучи посередником між соціально-цінним досвідом людства і дитиною, він створює ситуацію прагнення розуміння власного життя і навчання, породження особистісних смислів; самостійного пошуку шляхів вирішення власних життєвих труднощів, прийняття самостійних рішень; відповідальності за ці рішення. Суть взаємодії між двома особистостями полягає в тому, щоб підвести учня до духовної автономії і сформуванню готовності самостійно прокладати власний шлях. У такому контексті особистісна позиція педагога виходить за межі педагогічного значення і набуває значення більш широкого – суспільного.

З кінця 80-років ХХ століття вчені активно досліджували основні види педагогічної діяльності – викладання і виховну роботу, спрямовані на формування особистості учня, його здатності до подальшого розвитку та виконання певних соціальних ролей у суспільстві. Методологічно новий тип виховання – особистісно орієнтоване виховання – забезпечується спрямуванням на людину (учня, студента) як головну цінність і мету виховання (аксіологічний підхід); підтримкою і розвитком суб'єктивних властивостей й індивідуальності людини (особистісний підхід); породженням в учнів і студентів особистісних смислів навчання та життя, введенням їх у світ культури (культурологічний підхід); пробудженням творчого потенціалу особистості (діяльнісний підхід),

стимулюванням молодих людей до самостійного вирішення власних життєвих проблем у нестабільному соціальному середовищі (синергетичний підхід).

Технологічно особистісно орієнтоване виховання реалізується шляхом побудови у виховному процесі такого типу суб'єкт – суб'єктної взаємодії, в якій зусилля особистості мають домінуюче значення. Максимальне залучення свідомості, емоцій і волі вихованця сповна активізує його самосвідомість, самостійний пошук й реалізацію якісно нових способів поведінки. Йдеться, отже, про необхідність моделювання ситуацій творчої співпраці, які є альтернативними педагогіці виховних заходів, де «вплив» вихователя на особистість вихованця здійснюється реактивними адаптивними виховними механізмами (Ш. Амонашвілі, Є. Бондаревська, І. Бех, Н. Щуркова та ін.).

Протягом останніх десятиліть педагогами і психологами інтенсивно досліджувалося й особистісно орієнтоване навчання, метою якого є створення умов (змісту, методів, середовища) для розкриття індивідуальних пізнавальних можливостей учня та розвитку його пізнавальних здібностей; надання допомоги у самопізнанні, самоактуалізації, самореалізації; у формуванні культури життєдіяльності, яка дає можливість продуктивно будувати власне життя.

Особистісно орієнтоване навчання передбачає утвердження суб'єкт – суб'єктного співробітництва всіх учасників навчального процесу, діяльнісно-комунікативну активність учнів, проектування педагогом (а згодом й учнями) індивідуальних досягнень у всіх видах пізнавальної діяльності (Ш. Амонашвілі, Є. Бондаревська, Н. Бібік, О. Савченко, В. Серіков, А. Хуторської, І. Якиманська та ін.).

Однак, дослідники майже не звертаються до вивчення умов особистісного розвитку самого педагога, підсилення особистісної складової у його професійній діяльності, до озброєння майбутнього вчителя надійними особистісно розвивальними технологіями.

Метою даної статті є висвітлення результатів дослідження стану сформованості особистісної позиції студента педагогічного університету (на прикладі Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського); виявлення проблем і визначення основних шляхів вдосконалення особистісного розвитку майбутнього педагога у процесі його професійної підготовки.

Дослідження здійснювалося шляхом постійного вивчення протягом останніх чотирьох років 8 груп студентів 2, 3, 4, 5 курсів (денної форми навчання у кількості 210 осіб) та анонімного анкетування, яке проводилося серед студентів 4 курсів інститутів філології і журналістики, історії і етнографії, іноземної мови; математики, фізики і технологічної освіти; природничо-географічного факультету (264 осіб). Оскільки опитування було не тільки кількісним, а й якісним, то відповіді респондентів дозволили отримати достатньо адекватний зріз стану особистісного формування майбутніх фахівців.

На блок питань, який характеризує наявність особистісної позиції («З яких причин виникають у Вас проблеми?», «Як Ви їх вирішуєте?», «Чим при цьому керуєтеся?», «Які важливі рішення Ви приймали самостійно?»), респонденти відповіли, що труднощі у навчанні, взаєминах з людьми у них виникають через об'єктивні обставини, які від них не залежать (75%), внаслідок зради друзів, однокурсників (14,5%), непорозуміння з викладачами (7,2%), батьками (2,9%) Причину у собі бачать лише 6-7% студентів.

Цей висновок підтверджується відповідями студентів на запитання «З якою людиною Ви сьогодні можете себе ідентифікувати?»:

«Я – активна і діяльна людина, здатна реалізувати свої цілі» – 6,2%;

«Я – за природою активна і діяльна людина, але для реалізації моїх задумів не завжди є необхідні умови» – 81%;

«Я – людина, яка задовольняється тим, що має» – 10%;

«Я – людина, яка вважає, що будь-які зміни в моєму житті неможливі» – 2,6%.

Відповіді засвідчують, що понад 90% опитаних відповідальність на себе не беруть. Причиною їх негараздів є «щось» і «хтось», «необхідні умови», але не вони самі. Пояснюють таку позицію студенти нерозумінням або не повним розумінням суті особистісного становлення людини як особистості, значення особистісного вмісту у педагогічній діяльності (понад 70%), живучістю сумнозвісного українського менталітету («моя хата скраю»), небезпечністю виявляти власну позицію в умовах правового безпорядку.

На блок питань, які дозволили визначити частку самостійності у намірах респондентів («На кого і на що Ви розраховуєте у досягненні благополуччя (професійного, матеріального, морального)?»), переважна більшість опитаних (66%) відповіла, що розраховує на батьків, родичів; підтримку впливових людей; на гроші, вигідний шлюб. 20% студентів вважають, що «все складеться само по собі», «ні на кого і ні на що я не розраховую». Відповідь «на самого себе» ми отримали від 14% опитаних.

Якщо «на самого себе», то завдяки яким рисам, якостям можна адаптуватися і здійснити успішну самореалізацію в сучасних соціально-економічних умовах? На перше місце респонденти поставили працьовитість, старанність, на друге – вміння досягати своєї мети, на третє – компетентність, професіоналізм, майстерність.

Новим серед названих якостей і рис є «уміння тримати удар», уміння пристосуватися, уміння увійти в довіру потрібних людей, хитрість. Очевидно, вирішальну роль тут відіграли соціальні умови життя і праці. Окремі приклади переконують в тому, що можна досягнути благополуччя завдяки працелюбності, професіоналізму, цілеспрямованості, інші реалії життя – корупція, підкуп, брехня, хитрість, підлабузництво – стали у нашому суспільстві настільки звичними, що частина молоді не бачить іншого виходу, крім відповідного пристосування.

Чи торкнулися негативні впливи соціального середовища ідеалу вчителя, який існує у свідомості майбутніх педагогів? Аналіз одержаних результатів показав, що студенти IV курсів у визначенні найважливіших якостей сучасного вчителя на перше місце однозначно поставили освіченість, компетентність, ерудицію, педагогічну майстерність педагога (82%), на друге – його гуманність (62%), на третє – наявність власної думки, особистої позиції (54,6%). Високо цінують студенти такі моральні якості вчителя, як гідність, честь, порядність, громадянськість, інтелігентність.

Це означає, що молодь хоче бачити здорове суспільство, прагне бути у ньому справжнім вчителем, реалізувати особистісні можливості, отримати підтримку і соціальний захист.

Окремий блок питань був присвячений вивченню умов формування особистісної позиції студента у навчальному закладі. На запитання «Чи сучасна система освіти в Україні сприяє формуванню особистості?» ствердно відповіли лише 5,8% респондентів; частково сприяє – 55,5%; не сприяє – 18%; важко відповісти – 20%. Отже, переважна більшість студентів не відчуває допомоги навчальних закладів у особистісному розвитку.

Для визначення ставлення викладачів інституту, факультету до думки, точки зору студента пропонувалось пригадати викладачів, які працювали і працюють із опитаним протягом чотирьох років і позначити приблизною цифрою їх кількість.

Респонденти відповіли, що виявляють увагу до їх самостійних висловлювань 6-8 викладачів; вимагають аргументації думки, позиції – 3-5; стимулюють дискусію, дебати – 3-4; думкою студента не цікавляться 3-4 викладачі; «моя думка викладачів дратує» – 2-3.

Отже, вивчення стану розвитку особистісної позиції майбутнього вчителя показало, що лише у 6-7% студентів ця позиція сформована; понад 70% опитаних не розуміють суті процесу особистісного становлення, значення особистісного вмісту у компетентності педагога і його професійній діяльності; переважна більшість студентів не відчуває допомоги університету у формуванні особистісної позиції; переорієнтація на співробітництво викладача і студента здійснюється дуже повільно.

Проблема формування особистісної позиції майбутнього вчителя ще не отримала належного вирішення у практичній діяльності вищих навчальних закладів. Фактором, що ускладнює цей процес, є відсутність конкретної технології, яка звернена до студента як суб'єкта власного особистісного становлення.

У психолого-педагогічній літературі розроблено чимало програм розвитку особистості і її позиції. Вони передбачають формування великої кількості якостей, рис особистості, не пов'язаних між собою. Їхня громіздкість, відсутність структури, неузгодженість з реальними можливостями викладача, куратора, фактором часу не дозволяють на практиці реалізувати ці програми.

В основі моделі формування особистості, на наш погляд, повинна бути не сукупність окремих якостей, рис, а ієрархія найтипівіших підструктур особистості – проявів особистості, які реалізують уміння знаходити, обирати серед цінностей культури особистісні смисли і, керуючись ними, свідомо будувати свою поведінку і діяльність. С.Л. Рубінштейн зазначав, що особистості властивий такий рівень психічного розвитку, який дозволяє їй свідомо управляти власною поведінкою і діяльністю. Суть особистості за К. Роджерсом, виражає її самосвідомість, суб'єктність, здатність діяти свідомо і відповідально.

З-поміж багатьох підструктур свідомості, діяльність яких реалізує феномен «бути особистістю», важливими, на наш погляд, є підструктури мотивування, цілепокладання, орієнтування, самореалізації, самоконтролю, самооцінки, корекції.

Мотивування є підструктурою особистості, яка забезпечує їй здатність надавати особистісного смислу найрізноманітнішим проявам суспільних відносин, соціальним нормам, цінностям, ідеалам, інтересам, переконанням, подіям, діям та вчинкам інших людей, власній діяльності, поведінці, спілкуванню. Життєві цінності сприймаються завдяки почуттям, а осмислюються і стають надбанням особистості за допомогою свідомості. Встановлюючи зв'язок цінностей культури з особистісними переживаннями, власним досвідом, значенням для себе та інше, людина сама осягає смисл (внутрішню, глибинну основу, ядро, їх суть), оцінює їх, надає особистісного смислу.

Особистісні смисли як особливі, «пристрасні» (О.М. Леонт'єв) відношення особистості до цінностей культури, визначають спрямованість особистості, а цементування спрямованості виявляється у виборі цілей, що відповідають мотиву діяльності, поведінки, спілкування.

Цілепокладання - підструктура особистості, породжена переходом мотиву в ціль. На вищих сходинках розвитку мотив, завдяки осмисленню, перетворюється у мотив – ціль (О.М. Леонт'єв). На основі однієї цілі в особистості формуються різні підцілі, опосередковані осмисленням діяльності, спілкування і поведінки. Підцілі спрямовані передовсім на здійснення того, що відповідає цілі. Коли ж головної мети досягнуто, виникають інші цілі. Усі вони виконують функцію конструювання конкретних дій, вчинків, які забезпечують досягнення образу усвідомленого результату життєдіяльності і поведінки.

Ціль життєдіяльності є суттєвим системоутворюючим фактором у побудові всієї системи саморегуляції особистості. Вона вимагає передбачення і конкретної програми, яка може забезпечити її реалізацію.

Орієнтування – підструктура особистості, що забезпечує урахування індивідом умов життєдіяльності, необхідних, на його думку, для успішного досягнення мети. Інформація включає як зовнішні умови (особливості навколишнього середовища), так і внутрішні (рівень знань, умінь, навичок, соціальний досвід, пов'язаний з вирішенням аналогічних завдань у минулому, здібності та інші характеристики особистості). При цьому виявляються й аналізуються приховані причини зовнішніх проявів подій навколишнього середовища шляхом пізнання їх внутрішніх джерел, зв'язків, механізмів розвитку, суті, смислу (реалізується колізійність); осмислюються передумови, закономірності, механізми власної

діяльності, поведінки, аналізуються можливості, здібності та ін. (здійснюється рефлексивність).

Практична реалізація прийнятої особистістю програми передбачає розгортання конкретних способів виконання дій.

Самоактуалізація – здатність переходити із стану можливостей до стану діяльності, намагання більш повно виявити і розвивати свої особистісні можливості, найвищий прояв духовного і творчого потенціалу особистості.

Самореалізація – самостійне створення умов для найповнішого прояву свого «Я», намагання домогтись визнання свого «Я» людьми, що оточують. *Самоконтроль* – підструктура особистості, яка супроводжує хід досягнення суб'єктивної мети, результати власних дій, самоактуалізації і самореалізації. Вона дозволяє особистості своєчасно позбутись помилок, закріпити правильні способи життєдіяльності, усуває невпевненість, викликає прагнення удосконалити власну поведінку відповідно до прийнятих особистісних смислів, моральної організації свідомості.

Самооцінка дозволяє з позицій власного розуміння смислу критично оцінити свої дії, вчинки, ставлення, емоційний стан і под. та зовнішні умови і фактори. Вона може викликати сумніви і незадоволення собою, потребу переосмислення набутого досвіду, що є передумовою виникнення нового, творчого ставлення до себе й дійсності.

Корекція виділяється у зв'язку з тим, що зміна умов життєдіяльності і поведінки (її смислових установок чи життєвої ситуації) викликає неузгодження між особистісними підструктурами. Коректування чи зміна складових у структурі особистості, що відповідає новим умовам, є функцією даної підструктури.

Всі підструктури особистості тісно між собою пов'язані. Так, мотивування бере участь у виборі цілі життєдіяльності, чим зумовлює виникнення підструктури цілепокладання, здійснює диференційований вплив на інші підструктури особистості. Цільовий компонент визначає зміст орієнтування, самоактуалізації і самореалізації, самоконтролю, самооцінки, корекції і тим самим визначає кінцевий результат діяльності та поведінки. Підструктура орієнтування створює необхідні передумови для самоактуалізації і самореалізації, а також самооцінки і корекції. Водночас самооцінка й корекція узгоджують з реальними умовами життєдіяльності особистості образ кінцевої мети – результат. Отже, виділені підструктури фактично взаємопроникають одна в одну, є окремими аспектами функціонування цілісності. Це свідчить про системну специфіку особистості і необхідність її формування в цілісному педагогічному процесі.

На жаль, у вищій школі наразі панує традиційний підхід: головне, первинне – знання, уміння, навички майбутнього фахівця, все решта – вторинне. Відповідно до цього відбувається поділ освітнього процесу на головний – навчальний і другорядний – виховний.

У знаннєвому орієнтованому освітньому процесі знання стали абсолютною цінністю і заступили собою особистість. Це призвело до ігнорування духовних, культурних, життєвих потреб студента. Виховний процес складається із відокремлених один від одного напрямів виховання (морального, художньо-естетичного, фізичного та ін.), в яких особистість майбутнього педагога не враховується зовсім або згадується формально.

Стрижнем, який об'єднає освітній процес в єдине ціле, може бути лише цілісна особистість майбутнього фахівця: його природні особливості (здатність відчувати, осмислювати, діяти), соціальні властивості (бути вихователем, учителем, громадянином, трудівником), властивості суб'єкта культури (духовності, гуманності, творчості). Така орієнтація освітнього процесу допоможе позбавитись знаннєвого конгломерату, якісно гуманізувати процес професійної підготовки, забезпечити системність знань, дієву компетентність майбутнього фахівця.

Діяльнісна парадигма входження в культуру, що забезпечує подальше особистісне і професійне зростання майбутнього педагога, до цього часу не утвердилась у вищих

навчальних закладах в якості провідної. Діапазон видів діяльності більшості студентів залишається обмеженим навчально-пізнавальною діяльністю. Недооцінюється потреба переведення студента в позицію суб'єкта пізнання, праці, спілкування. Майбутні вихователі, учителі не озброєні технологіями творчої діяльності, особистісного зростання, побудови індивідуальної траєкторії професійного розвитку та ін.

Надзвичайно важливе значення має розширення можливостей для професійно-особистісної самореалізації студента в процесі вивчення фахових дисциплін. Використання таких методів, як навчальна дискусія, дебати, прес-метод, «мозковий штурм», метод цілепокладання, метод планування та програмування, ділові та рольові ігри, проектною технології, «кейс-технології» та ін. сприяє формуванню уміння захищати власну думку, точку зору, позицію; розвиває критичне мислення та здатність до самоаналізу; приймати рішення, брати на себе відповідальність.

Суттєвим чинником формування особистісних підструктур майбутнього педагога є і надалі буде його самостійна робота. Якщо наразі співвідношення аудиторної і самостійної роботи у кращому випадку становить 1:1, то світова практика засвідчує показники – 1:3,5. Саме самостійна робота повинна формувати вміння здійснювати цілепокладання, визначати зміст та послідовність засвоєння навчального матеріалу, обирати методи і технології навчання, здійснювати рефлексію, відповідати за якість підготовки. Для цього в навчальних підручниках і посібниках зміст тем дисципліни, що вивчається, має бути достатньо структурованим: чітко виділені основні поняття, факти, способи дії, продуманий підбір прикладів, цитат. Кожна тема навчально-методичного посібника повинна мати не тільки інформаційний блок, а й систему тестів, проблемних завдань і педагогічних ситуацій, контрольні завдання, які допоможуть самостійно перевірити рівень засвоєння навчального матеріалу, здійснити самооцінку.

Період навчання в університеті має стати цілеспрямованим процесом формування особистості майбутнього вчителя, який послідовно оволодіває професією, педагогічною культурою, удосконалює особистісні підструктури. Саме це поєднання головних цілей, поставлених вищим навчальним закладом, дозволить забезпечити формуючій цілісності навчально-виховного процесу необхідний рівень, використати потенціал кожного навчального предмета, створити середовище, яке буде сприяти гармонійному розвитку особистості.

Література:

1. Амонашвили Ш.А. Личностно-гуманная основа педагогического процесса. / Амонашвили Ш.А. – Минск, 1990. – 560с.
2. Бех І.Д. Виховання особистості. К 2-х книгах. – Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади: навч.-метод. посібн./ І.Д. Бех: - Київ., 2003. – 344с.
3. Бондаревская Е.В. Ценностные основания личностно-ориентированного воспитания / Е.В. Бондаревская. - Педагогика. – 1995. - №4. – с. 29-36.
4. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: наук.-метод. посібник / І.А.Зязюн. - К., 2000. – 312 с.
5. Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти в Україні та її інтеграції в Європейський освітній простір (наказ МОН України №998 від 31.12.2004 р) // Освіта. – 2005. - №23. – с. 2-3.
6. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – 2-е изд./ А.Н. Леонтьев. – М., 1977. – 348 с.
7. Мойсеюк Н.С. Особистість і умови її розвитку / Неля Мойсеюк. Педагогіка: навч. посібник. Вид. 5-е - К., 2009. - 656 с.
8. Рубинштейн С.Л. Принцип творческой самодеятельности / С.Л. Рубинштейн. – Вопросы философии. – 1989.-№4.– с. 57-65.
9. Сериков В.В. Личностно-ориентированное образование: к разработке дидактической концепции / В.В. Сериков. - Педагогика. – 1994. - №5. – с. 16-21.
10. Хуторской А.В. Методика личностно-ориентированного обучения. Как обучать всех по-разному?: пособие для учителя / А.В. Хуторской. – М., 2005. – 383 с.

У статті розглядаються результати досягнення стану сформованості особистісної позиції студента педагогічного університету, виявлені проблеми. Пропонується конкретна технологія розвитку особистості, що ґрунтується на формуванні ієрархії найтипівіших її підструктур. Визначені педагогічні умови вдосконалення особистісного становлення майбутнього педагога у процесі його професійної підготовки.

Ключові слова: *особистість, особистісні підструктури, особистісна позиція; становлення особистісної позиції студента в цілісному педагогічному процесі.*

В статье рассматриваются результаты исследования состояния сформированности личностной позиции студента педагогического университета, выявляются проблемы. Предлагается конкретная технология развития личности, которая базируется на формировании иерархии наиболее типичных ее подструктур. Определены педагогические условия усовершенствования личностного становления будущего педагога в процессе его профессиональной подготовки.

Ключевые слова: *личность, личностные подструктуры, личностная позиция; становление личностной позиции студента в целостном педагогическом процессе.*

In this article results of the investigation of the personal position of a student formation in the pedagogical university are considered, problems are discovered.

The specific technology of the development of an individuality is offered which is based on the formation of the hierarchy of its most typical substructures. Pedagogical conditions of the personal formation of an intendant teacher in the process of his professional training are defined.

Keywords: *individuality, personal substructures, personal position; personal position of a student in the integrated pedagogical process formation.*